

vurdering. Dersom det blir en pandemi, tror vi per i dag at den vil bli mild med lav letalitet.»

Et halvår senere, med kunnskap fra pandemiens hovedbølge i Australia og New Zealand, vurderte instituttet 23.10.2009 (5): «Sykdomsbildet er overveiende mildt og letaliteten lik eller lavere enn ved sesonginfluensa, men komplikasjoner og dødsfall rammer unge voksne mer enn gamle. Vi antar at godt under 1 % av de syke trenger sykehusinnleggelse, og at inntil 20 % av disse trenger intensivbehandling.»

Med denne bakgrunnen mente instituttet samme dag at alle burde beskytte seg gjennom vaksinasjon (6), og fikk støtte fra Pandemi-komiteen, fylkeslegene og Helsedirektoratet. Enkelte fagpersoner var uenige, men en beslutning måtte tas, og den ble tatt av dem som satt med ansvaret. I evalueringen ga kommuneoverlegene stor støtte for beslutningen (5), men instituttet selv (5) og andre (4) har påpekt at beslutningsprosessen burde vært bedre.

Preben Aavitsland
preben@epidemi.no

Preben Aavitsland (f. 1963) er lege ved Epidemi, Kristiansand. Oppgitte interessekonflikter: Preben Aavitsland har hatt sentrale roller i Folkehelseinstituttets håndtering av svineinfluensasapandemien og i instituttets egnevaluering av håndteringen.

Litteratur

1. Swensen E. Jakten på det utenomjordiske. Tidsskr Nor Legeforen 2014; 134: 1230–2.
2. Folkehelseinstituttet. Evalueringer etter influensapandemien 2009 (Norge og andre land). (<http://fhi.no/artikler/?id=96534>) [19.7.2014].
3. Folkehelseinstituttet. Svineinfluensasapandemien A(H1N1) i 2009–2010. (http://fhi.no/eway/default.aspx?pid=239&trg=List_6212&Main_6157=6261:0:25,6324&MainContent_6261=6464:0:25,6571&List_6212=6643:0:25,6858:1:0:0:0:0) [19.7.2014].
4. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. Ny influensa A (H1N1) 2009. Gjennomgang av erfaringene i Norge. Tønsberg: DSB, 2010. (<http://dsb.no/Global/Publikasjoner/2010/Rapporter/PandemiRapport.pdf>) [19.7.2014].
5. Aavitsland P, Blystad H, Hauge Siri H et al. Folkehelseinstituttet under influensa-pandemien 2009. Delrapport: Rådgivning. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2013. (<http://fhi.no/dokumenter/634b07192f.pdf>) [19.7.2014].
6. Folkehelseinstituttet. Rapport nummer 2 om vaksinasjonsrekkefølge 23. oktober 2009. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2009. (<http://fhi.no/dokumenter/f332d0ae39.pdf>) [19.7.2014].

Re: Jakten på det utenomjordiske

Da helsemyndighetene i april 2009 skulle informere om svineinfluensaen, presenterte de et fryktscenario som tilsa at 13 000 nordmenn kunne komme til å dø (1). Aavitsland har tidligere hevdet at denne pressekonferansen vil gå inn i historien som «katastrofalt dårlig» (2), blant annet fordi det allerede da var klart at pandemien kom til å bli mild. Denne informasjonen ble imidlertid ikke aktivt videreformidlet til allmennheten, og i ettertid har Aavitsland erkjent at dette var et feilgrep. Sommeren 2013 uttrykte han: «Vi skulle fortalt hva vi visste. Da hadde dere journalister og publikum sett at det ikke var en kjeft ved instituttet som trodde på 13 000 døde. Altså, vi lo av det. Og den latteren burde vi ha delt med befolkningen.» (2). At fryktbildet ikke ble revidert, begrunnet han slik: «Vi påla oss selv en unødvendig lojalitet overfor Helsedirektoratet. Det var de som skulle styre dette.» Slik sett ble den kollegiale lojaliteten vurdert som viktigere enn lojaliteten overfor det norske folk.

To dager før helsemyndighetenes anbefaling av allmenn vaksinasjon, uttrykte assisterende helsedirektør Bjørn Guldvog bekymring for at «bare 20 prosent av befolkningen har vurdert å la seg vaksinere» (3). Lojaliteten innad må fortsatt ha vært sterk, for samtidig gikk Folkehelseinstituttets Bjørn Iversen ut og fremhevet hvordan svineinfluensaen nå tok livet av unge friske mennesker «uten at leger og sykepleiere kan gjøre noe». Trøsten for befolkningen skulle være at vaksinen ble vurdert som trygg, og at eventuelle bivirkninger var av bagatellmessig karakter. «Med vaksine vil man ha en beskyttelse på mellom 70 og 100 prosent. Det er en god garanti» (3). Det er ikke usannsynlig at nettopp denne og forutgående fryktbaserte argumentasjon var med på å heve vaksinasjonsdekningen fra 20 % til 45 %.

Aavitsland kjenner seg ikke igjen i min påstand om et myndighetsskapt fryktbilde, men erkjenner likevel at han av lojalitetsgrunner gjorde lite for å begrense det samme fryktbildet. Et slikt brudd på kontradiksjonsprinsippet er det vanskelig å forholde seg seriøst til. Men det betyr ikke at problemstillingen han reiser rundt frykt som virkemiddel, er uvesentlig – og derfor har jeg da også tidligere tatt til orde for en gransking av beslutningene som ble fattet under pandemien (4). Som fremhevet av Aavitsland, ga massevaksinasjonen opphav til «den mest alvorlige vaksinekatastrofen i moderne tid» (5), og stilt overfor en hendelse av slike dimensjoner blir det nødvendigvis galt dersom vi lar pandemiens aktører evaluere seg selv. Bare ved en uavhengig gransking vil vi kunne få alle sakens fakta på bordet, og bare slik vil vi kunne gjøre det bedre ved en senere smittehendelse.

Elling Ulvestad
elling.ulvestad@helse-bergen.no

Elling Ulvestad (f. 1958) er professor og avdelingssjef ved Mikrobiologisk avdeling, Haukeland universitetssykehus. Ingen oppgitte interessekonflikter.

Litteratur

1. Grosvold Ø. 13 000 kan i verste fall dø. nrk.no 27.4.2009. <http://nrk.no/norge/13.000-kan-i-verste-fall-do-1.6584108> [27.7.2014].
2. Kristensen E. Krig og ærlighet. Fædrelandsvennen 29.6.2013.
3. Pettersen E. Ny H1N1 bølge: Frykter 500 vil dø. <http://tv2.no/nyheter/innenriks/helse/ny-h1n1boelge-frykter-500-vil-doe-2966915.html> [27.7.2014].
4. Ulvestad E. Meningsløs massevaksinasjon. Tidsskr Nor Legeforen 2010; 130: 2454.
5. Hødnebb L. Skadene av Pandemrix var en katastrofe. nrk.no 21.1.2013. http://nrk.no/livsstil/_en-medisinsk-katastrofe-1.10880384 [27.7.2014].

Re: Jakten på det utenomjordiske

Ulvestad påstår i intervjuet at helsemyndighetene brukte «frykt for å få folk til å vaksinere seg» mot svineinfluensa (1) og mener dette startet allerede 27. april 2009, bare tre dager etter epidemivarselet og fem måneder før det fantes noen vaksiner. På pressekonferansen denne dagen mislyktes helsemyndighetene å formidle forskjellen på den aktuelle risikovurderingen («en mild pandemi med lav letalitet») og Pandemiplanens teoretiske verstefallsscenario med 13 000 døde. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap fant imidlertid at det ikke lå noe ønske om å skremme bak pressekonferansen (2).

Vi ved Folkehelseinstituttet tok et internt oppgjør med Helsedirektoratet, og i neste pressekonferanse 30. april var helsedirektøren tydelig (3): «Svineinfluensa A (H1N1) vil trolig bli en mild, langvarig pandemi med lav dødelighet, slik helsemyndighetene tolker situasjonen nå.» Også i de neste månedene var kommunikasjonen i tråd med våre ukentlig oppdaterte og nøkterne risikovurderinger.

Dette gjaldt også et halvt år senere, 21. oktober, da TV2.no gjenga to bruddstykker av Folkehelseinstituttets Bjørn Iversens foredrag på Helseberedskapskonferansen. Aftenpostens journalist intervjuet Iversen og ga leserne av flere aviser et mer fullstendig bilde (4):

«I verste fall kan 500 personer dø av influensaen. – Dette er hva vi tar høyde for, ikke hva vi tror vil skje. (...) Iversen sier at de i hvert fall regner med flere titalls og kanskje opp mot hundre [døde]. Det som nå bekymrer ham er at også helt friske personer blir alvorlig syke og dør. – Dødstallene for svineinfluensa vil uansett bli lavere enn det vi har for vanlige sesonginfluensae. (...) At så mange uten noen kjent risiko blir alvorlig syke sier noe om hvor skremmende denne sykdommen er, sier Iversen. Han understreker at sykdommen har to ansikter. For de fleste vil den opptre mildt, og uten alvorlige følger. Men for noen, også friske, kan den bli så alvorlig at den tar liv.»

Dette nøkterne budskapet fra hovedbølgens start er ganske lik Ulvestads egen vurdering i ettertid (5): «Svineinfluensaen

>>>

var imidlertid ikke bare en mild og ufarlig sykdom, den kunne også være farlig og en sjelden gang drepende. En rekke pasienter havnet på intensivavdeling.»

Ulvestad har så langt ikke kunnet dokumentere at helsemyndighetenes kommunikasjon var egnet til å skape frykt, at myndighetene mente å skape frykt, og at hensikten var å øke oppslutningen om vaksinasjon.

Preben Aavitsland
preben@epidemi.no

Preben Aavitsland (f. 1963) er lege ved Epidemi, Kristiansand. Interessekonflikter: Preben Aavitsland hadde sentrale roller i Folkehelseinstituttets håndtering av svineinfluensapandemien og i instituttets egnevaluering av håndteringen.

Litteratur

- Swensen E. Jakten på det utenomjordiske. Tidsskr Nor Legeforen 2014; 134: 1230–2.
- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. Ny influensa A (H1N1) 2009. Gjennomgang av erfaringene i Norge. Tønsberg: DSB, 2010. (<http://dsb.no/Global/Publikasjoner/2010/Rapporter/PandemiRapport.pdf>) [5.8.2014].
- Gøystdal AM. Venter mild, men langvarig pandemi. Oslo: NTB, 1.5.2009.
- Westerveld J, Thorgrimsen TCS. 100 000 nordmenn er smittet. Oslo: Aftenposten, 22.10.2009. (<http://aftenposten.no/nyheter/100000-nordmenn-er-smittet-5588325.html#.U-CsZZUcRaQ>) [5.8.2014].
- Ulvestad E, Swensen E, Simonsen GS et al. Pandemien – bidrag til etterpåklokskap. Tidsskr Nor Legeforen 2010; 130: 169–71.

Re: Jakten på det utenomjordiske

At helsemyndigheter spiller på frykt for å få folk til å handle adekvat overfor en overhengende fare, anser jeg som legitimt og uomgjengelig. Frykt er en bedre iverksetter av handling enn rasjonell innsikt, og dessuten er det umulig å formidle et budskap om fare uten samtidig å så et anstrøk av frykt – de to er tett sammenvevd. Derfor finner jeg det heller ikke kontroversielt at helsemyndighetene brukte frykt for å justere sitt budskap under pandemien, slik det går frem av et intervju med daværende helsedirektør Bjørn-Inge Larsen (1).

Mitt kritiske utsagn i intervjuet i Tidsskriftet var ikke rettet mot helsemyndighetenes bruk av frykt som virkemiddel, men snarere at de gjorde «illegitim bruk av frykt for å få folk til å vaksinere seg». Slik illegitim bruk av frykt vil kunne oppstå dersom det er manglende samsvar mellom reell fare og frykten som aktivt eller passivt formidles. Jeg lar meg overbevise av Aavitsland når han hevder at helsemyndighetene aldri hadde en intensjon om å så illegitim frykt i befolkningen. Men informasjonen som ble gitt var forvirrende og ikke sjelden motstridende. Dermed ble budskapet ut til befolkningen mangetydig. Og mangetydighet, forsterket med et varsel om massevaksinasjon mot et virus som helsemyndighetene hevdet ikke var allmennfarlig, bidro knapt til å dempe forvirringen og dermed frykten.

I oktober 2009 sto myndighetene overfor et dilemma – de ønsket sterkt at hele folket skulle vaksineres, men kunne ikke nå målet dersom de samtidig gikk aktivt ut for å dempe frykten. De valgte å gå for massevaksinasjon, og dermed lot de trusselbildet henge som et uforløst damoklessverd over befolkningen. Siden helsemyndighetene var klar over virusets lave faregrad, kan denne unnfalldenheten vanskelig betegnes som annet enn «illegitim bruk av frykt».

Elling Ulvestad
elling.ulvestad@helse-bergen.no

Elling Ulvestad (f. 1958) er professor og avdelingssjef ved Mikrobiologisk avdeling, Helse Bergen. Ingen oppgitte interessekonflikter.

Litteratur

- Kråkenes C. Myndighetene ville kommunisere usikkerhet. NRK 9.3.2010. www.nrk.no/fordypning/myndighetene-onsket-usikkerhet-1.7030193 [10.8.2014].

Re: Jakten på det utenomjordiske

Ulvestad presiserer nå omsider sin påstand: Det var «illegitim bruk av frykt» at helsemyndighetene anbefalte befolkningen å vaksinere seg mot svineinflensa uten at man «samtidig gikk aktivt ut for å dempe frykten» som han mener fantes i befolkningen.

Her har Ulvestad låst seg fast i sin forestilling om stemningen i befolkningen og helsemyndighetenes kommunikasjon. Som jeg har vist i denne debatten, forsøkte helsemyndighetene gjennom intervjuer, nettsider og åpne rapporter til helsetjenesten å formidle et nøkternt og realistisk bilde av epidemien. Den eksterne evalueringen konkluderte at «befolkningen i stor grad ble sikret informasjon som var konsistent og troverdig» (1).

Dermed var frykten i befolkningen i oktober 2009 ikke større enn at bare én av fem tenkte å vaksinere seg. Det kan indikere at helsemyndighetene hadde lyktes i å demme opp for fryktskapende journalistikk. Ja, faktisk hadde man nesten havnet i bagatelliseringsgrøften på motsatt side. Derfor valgte helsedirektøren «å forklare folk at riktignok er dette en mild pandemi, men det er allikevel alvorlig for noen, og det er grunn til å beskytte seg med en vaksine» (2).

Folkehelseinstituttets talsperson Bjørn Iversen fulgte opp i en rekke medier (3): «Dette viruset har to ansikter. Det har et mildt ansikt for de aller fleste, og så er det noen som blir veldig alvorlig syke.»

Instituttets åpne risikovurdering var: «Sykdomsbildet er overveiende mildt og letaliteten lik eller lavere enn ved sesonginfluensa, men komplikasjoner og dødsfall rammer unge voksne mer enn gamle. Vi antar at godt under 1 % av de syke trenger sykehusinnleggelse, og at inntil 20 % av disse trenger intensivbehandling.»

Aftenposten oppfattet budskapet (4): «For de aller fleste som smittes, er det snakk om en moderat influensa og ikke særlig annet. Men et ukjent antall tidligere helt friske personer, vil bli alvorlig syke og dø. Når man i forkant ikke kan peke på hvem disse er, har ikke myndighetene annet valg enn å anbefale vaksine til alle.»

Med Ulvestads ord ville budskapet ha vært (5): «Svineinflusansen [er] imidlertid ikke bare en mild og ufarlig sykdom, den [kan] også være farlig og en sjelden gang drepende. En rekke pasienter [havner] på intensivavdeling.»

Mener da Ulvestad at den minimale forskjellen mellom hans eget og helsemyndighetenes budskap utgjør forskjellen mellom legitim og illegitim bruk av frykt?

Preben Aavitsland
preben@epidemi.no

Preben Aavitsland (f. 1963) er lege ved Epidemi, Kristiansand. Oppgitte interessekonflikter: Preben Aavitsland hadde sentrale roller i Folkehelseinstituttets håndtering av svineinfluensapandemien og i instituttets egnevaluering av håndteringen.

Litteratur

- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. Ny influensa A (H1N1) 2009. Gjennomgang av erfaringene i Norge. Tønsberg: DSB, 2010. (<http://dsb.no/Global/Publikasjoner/2010/Rapporter/PandemiRapport.pdf>) [14.8.2014].
- Kråkenes C. Myndighetene ville kommunisere usikkerhet. NRK 9.3.2010. www.nrk.no/fordypning/myndighetene-onsket-usikkerhet-1.7030193 [14.8.2014].
- Folkehelseinstituttet. Statusrapport om ny influensa A(H1N1), 23. oktober 2009. <http://fhi.no/dokumenter/0c20db9282.pdf> [14.8.2014].
- Anonym. Gode råd. Aftenposten 24.10.2009.
- Ulvestad E, Swensen E, Simonsen GS et al. Pandemien – bidrag til etterpåklokskap. Tidsskr Nor Legeforen 2010; 130: 169–71.

Re: Jakten på det utenomjordiske

At Aavitsland ennå ikke har forstått mitt argument kan skyldes at jeg ikke fikk presisert tydelig nok at bruken av frykt var illegitim fordi den ble brukt til å fremme en dårlig begrunnet massevaksinasjon.

For meg er det fortsatt uforståelig at helsemyndighetene fant grunn til å anbefale massevaksinasjon i 2009. Hva angår kunnskap om smittevern, er norske myndigheter neppe unike i europeisk

>>>